

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1980 - 1982

Ε. Π. Δ. της Κ. τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Γ'

Nicholas I Patriarch of Constantinople, Miscellaneous Writings. Greek Text and English Translation by L. G. Westerink. Corpus Fontium Historiae Byzantinae volumen XX, Series Washingtonensis, Dumbarton Oaks, 1981, 8ο, σσ. XXIV+175.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἔργων τοῦ πατριάρχου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ (852-925†) τοῦ ὁποίου εἰς ὀγκώδη προηγούμενον τόμον τῆς ὡς ἄνω σειρᾶς (VI, 1973) ἐξεδόθησαν αἱ Ἐπιστολαί, ἐσχηματίσθη ὁ παρῶν ἰσχνὸς τόμος, περιλαμβάνων διάφορα ἔργα τοῦ ἐν λόγῳ λογίου ἀρχιερέως. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ τμήμα εἰς τὸ ὁποῖον συνήχθη τὰ ὑμνογράφικόν ἔργον τοῦ Μυστικοῦ¹ μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως (σσ. 79-139), ἐπανεκδοθέντων — ἐν ὄψει τῶν κωδδ. δι' ὧν παραδίδονται — τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου προεκδεδομένων κειμένων ἢ τῶν ἀποδοθέντων εἰς αὐτόν, ἦτοι:

α) (203) Κανὼν θρηνητικὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῇ σταυρώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ, ποίημα Νικολάου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (=P i t r a, Spicilegium Solesmense IV, 1858, σσ. 492-495).

β) (204) Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Φωτιστὴν καὶ τὴν ὄσιαν Ριψιμίαν (=AHG I, 1966, N° XXXVI, σσ. 380-386, ὑπόμνημα σσ. 455-457).

γ) (205) Στιχηρὰ τοῦ ἑσπερινοῦ εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ἀλύσεως τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου (16 Ἰανουαρίου), ἤχος δ', Νικολάου Πατριάρχου ἐκ τοῦ κώδικος Σινᾶ 596 τοῦ 10ου αἰῶνος, περιγραφέντα δύο ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ΕΦ 46, 1947, σ. 75).

δ) (206) Ἄλλος κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον (Μύρων) ἐν τοῖς θεοτοκίαις «Νικολάου» (=AHG IV, 1976, N° XIII, σσ. 164-178, ὑπόμνημα σσ. 802-803. Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἀθ. Κομίνη)².

ε) (207) Κανὼν εὐχαριστήριος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, οὗ ἡ ἀκροστιχὴς «Ἡ βασιλὶς τὰ σῶστρα σοὶ τῇ Παρθένῳ», ἐν δὲ τοῖς θεο-

1. Περὶ τούτου διέλαβεν ὁ Ἰωάννης Χρ. Κωνσταντινίδης, Νικόλαος Α' ὁ Μυστικὸς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (901-907, 912-925), ἐν Ἀθήναις 1967, 8ο, σσ. 222 (+2) ἐν σσ. 129-130: ἔργα ἀμφιβαλλόμενα.

2. Ὁ ἐκδότης ἐν σ. 802 ἔγραψε σαφῶς: non possiamo identificare la personalità storica corrispondente a questo nome.

τοκίους «Νικολάου». Τούτου την έκδοσιν ὁ Westerink προσποιεῖται ὅτι δὲν γνωρίζει, μολοντί γενομένην ὑπ' ἑμοῦ ἐκ τοῦ Βατοπεδινού ἑλλην. κώδικος 1034, φφ. 364^r-388^r, διὰ τῆς ΕΕΒΣ ΑΒ', 1963, σσ. 11-14¹! Καὶ τοῦτο διότι ὁ κανὼν οὗτος οὐδέποτε ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μυστικῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ὑμνογράφου τοῦ 12ου αἰῶνος Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ, περὶ τοῦ ὁποῦ καὶ διέλαβον κατὰ τὴν έκδοσιν τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου! Τὸν κανόνα ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Νικολόδημος ὁ Ἀγιορείτης, Θεοδοκάρειον 1796, σσ. 236-238, ἀναφέρει δὲ καὶ ὁ Σωφρόνιος Βύστρατιάδης, περ. Θεολογία 7, 1929, σσ. 178, 179. Ὁ Κατασκεπηνὸς εἶναι πολλαχόθεν γνωστὸς ὡς ὑμνογράφος².

Ἀνεξαρτήτως ὁμοῦ τοῦ τελευταίου, περὶ οὗ ἡ ὡς ἄνω ἐκ τοῦ Βατοπεδινού κώδικος ρητὴ μαρτυρία, ὅτι ὁ Ν. Κατασκεπηνὸς εἶναι ὁ ὑμνογράφος καὶ οὐχὶ ὁ Νικόλαος Μυστικὸς, ὁ καθηγητὴς Ἀθ. Κομίνης δημοσιεύων καὶ ἄλλους καὶ τὸν ἀνωτέρω (δ', ἀρ. 206) Κανόνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐν τοῖς θεοδοκίαις ἢ ἄλλως ἀπαντᾶται ὀλόκληρον τὸ Νικολάου ἢ συντετμημένον, ἀμφιβάλλει ἂν δύνανται οἱ κανόνες οὗτοι ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὸν πατριάρχην³. Ὁ αὐτὸς καθηγητὴς ἐδημοσίευσεν ἐν ΑΗΓ IV, 1976, Ν° I, σσ. 1-8 (ὑπόμνημα σσ. 779-780) εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς 2ας Δεκεμβρίου, Κοίμησις τῶν ἁγίων Ἀνδρονίκου καὶ Ἀθανασίας, κανόνα οὗ ἡ ἀκροστιχὴς κατ' ἀλφάβητον, ἐν τοῖς θεοδοκίαις: Νικολάου, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς εἶναι τοῦ πατριάρχου. Ἡ δὲ Ada Debiasi Gonzato ἐν ΑΗΓ II, 1979, 26 Ὀκτωβρίου: τοῦ ἁγίου Δημητρίου, κανὼν XXXII (σσ. 294-314, ὑπόμν. σσ. 440-442) κανόνα ἔχοντα ἀκροστιχίδα: «Κλέος μέγιστον εὔρες ἀθλήσας, μάκαρ, Νικολάου», χωρὶς καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι τοῦ

1. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Μικρὸν Ἀγιορειτικὸν Θεοδοκάρειον τῆς Ἀκαθίστου ἑορτῆς καὶ τὸ Θεοδοκάρειον τοῦ Νικολόδημου, ΕΕΒΣ ΑΒ', 1963, σσ. 1-25. Τὸν κώδικα περιγράφουν οἱ συντάξαντες τὸν Κατάλογον Βατοπεδίου, 1924, ἐν σ. 185.

2. Μ. Γεδεών, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας 1, Κων/λις 1911, σσ. 63-69.— E m e r s a u, Hymnographi byzantini, ΕΟ 27, 1924, σ. 419.— S. G. Mercati, Niceforo Callisto o Nicola Cataskepeno? SBN 3, 1931, σσ. 299-301 (ὅπου στιχηρὰ ἀποδοθέντα εἰς τὸν Ν. Κ. εἶναι τοῦ Καλλίστου Ξανθοπόδου!), ἀνετυπώθη: Collectanea Byzantina I, 1970, σσ. 457-459). Καὶ προσφάτως J. Szövérfly, A Guide to Byzantine Hymnography, τ. II, Brookline, Mass. and Leyden 1979, σ. 64.

3. Βλέπε ΑΗΓ III, σσ. 155-166, Ν° XII (5 Νοεμβρίου, Ἀγαθαγγέλου), ὅπου ἡ ἀκροστιχὴς ΝΙΚΟΛΑ (καὶ ὑπόμνημα, αὐτόθι, σσ. 576-577, ὅπου ὁ ἐκδίδων ἀμφιβάλλει). Ὁμοίως Ἀθων. Κομίνην ΑΗΓ IV, σ. 808, τὸν προσημειωθέντα δισταγμὸν ταυτισμοῦ πρὸς οἰονδήποτε γνωστὸν Νικόλαον.

πατριάρχου. Ἐπομένως πλείονες Νικόλαοι ἔγραψαν ὕμνογραφικὰ ἔργα¹, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ὁ Νικόλαος Μυστικός, οὔτε πάλιν ὁ Νικόλαος Κατασκεπηνός. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου εὐρίσκουμεν Νικόλαον μοναχὸν δὲν εἶναι ἀσφαλὲς ὅτι τὸ ἔργον εἶναι πατριάρχου. Ἀσφαλῶς ὅμως οἱ ὑπὸ τοῦ Westerink ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. β', δ' καὶ ε' (204, 206, 207) δημοσιευθέντες κανόνες δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν Ν. Μυστικόν, διὰ δὲ τὸν ὑπ' ἀριθ. α' (203) χρειάζονται κρείσσονες ἀποδείξεις, δι' ἐπανεξέτασews ὅλων τῶν κειμένων τῶν γραφέντων ὑπὸ διαφόρων Νικολάων καὶ περιλαμβανομένων εἰς παλαιούς κώδικας. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ δηλωθέντα ὑπὸ Σωφρ. Εὐστρατιάδου² διὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. β' (204) Κανόνα εἶναι ἀσαφῆ, καὶ ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν «πατριάρχην» ἀβεβαία, μολοντί στηρίζεται εἰς τὸν κώδικα τῆς Μ. Λαύρας Γ' 16 (Μηναιὸν Σεπτεμβρίου, τοῦ ια' αἰ.): Κανὼν νικολ(άου) πατρ(ιάρχου).

Κατὰ τὴν ἐπανεξέτασιν τοῦ θέματος θὰ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν:

α) Ἐὰν ὁ πατριάρχης Νικόλαος εἶναι ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος ὁ Μυστικός († 926) ἢ ἄλλος τις Νικόλαος, δηλονότι Νικόλαος ὁ Γραμματικός, λόγιος πατριαρχεύσας 1084-1111, ἦτοι σύγχρονος τοῦ Νικολάου Κατασκεπηνοῦ καὶ πλειάδος λογίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

β) Ἡ ψυχολογικὴ ὄψη ἐκάστου κανόνος, καὶ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα τὰ ὅποια οὗτος ἐκφράζει, κατὰ πόσον δηλονότι εἶναι ἀρμοστά πρὸς τὸν βίον καὶ τὰ παθήματα τοῦ ὑποτιθεμένου συγγραφέως.

γ) Ἡ πιθανὴ σχέσις τοῦ ἀνυμνουμένου ἀγίου πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦ ὕμνογραφικοῦ κειμένου (μονὴ εἰς ἣν ἐμόνασεν, ἐγκαίνια ναοῦ κτλ.). Εἰς τοῦτο πάντως θὰ βοηθήσῃ ἡ γινῶσις τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦ πατριάρ-

1. Μὲ ἀκροστιχίδα ἐν τοῖς θεοτοκίαις «Νικολάου» ἐν τοῖς ἐντύποις Μηναιαῖσις 8ης Φεβρουαρίου, κανὼν εἰς τὸν μάρτυρα Θεόδωρον. Πρβλ. Ἰω. Κωνσταντινίδην, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 130, σημ. 1.

2. Ταμεῖον Ἐκκλ. Ποιήσεως ΒΦ 36, 1937, σ. 486: Ὁ Κανὼν 30 Σεπτ. ἡχος πλ. δ': Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ... Ποίημα Νικολάου πατριάρχου. Σήμερον ἡ φωσφόρος τοῦ καλοῦ ποιμένος ἐξανέτειλε (Γρηγορίου ἡ μνήμη). Κώδικες: Παρισ. 1580, φ. 82 καὶ Μ. Λαύρας Γ' 16, φ. 218. Ἐπιτεταί ἡ σημείωσις τοῦ Εὐστρατιάδου: «ὁ Νικόλαος κοινὸν ἐποίησε Κανόνα εἰς Γρηγόριον καὶ Ῥιψιμίαν. Τὰ τῆς ἀγίας δηλοῦνται κατωτέρω εἰς τὴν μνήμην αὐτῆς». Ἀλλὰ κατωτέρω οὐδὲν δηλοῦται ὅσων ἔγραψεν ὁ Νικόλαος διὰ τὴν Ῥιψιμίαν ταύτην.

χου Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ, τῆς ἀσθενείας του, τῆς μονῆς μετανοίας του καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς διακοπείσης πατριαρχίας του¹.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΤΙΟΣ

---

1. Δὲν θέλω νὰ ἐπιμείνω εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐν τῷ τόμῳ ὕμνογραφικῶν κειμένων, δι' ἣν θεωρῶ ἀνευθύνους τοὺς αὐτὸς συνεβουλευθέν, ὡς λέγει ὁ Westerink, καὶ δὴ τὴν Enrica Follieri. Σημειῶ ἀπλῶς ὅτι ὁ ἐκδότης παρέλειψε τὰς ἐνδείξεις ἀθεοτοκίων¹ εἰς τὰ τροπάρια τῶν κανόνων. Καὶ ἡ ὅλη τυπογραφικὴ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου δεικνύει πόσον καλλιτεχνικώτερα καὶ τεχνικῶς ἀρτιώτερα εἶναι τὰ ἐν Ἀθήναις τυπούμενα κείμενα (πρβλ. ἐκδοσὶν "Ἰμνων τοῦ Ρωμανοῦ").

ΑΘΗΝΑ, ΟΗ'